

Умови формування андрагогічної компетентності майбутніх магістрів педагогічної освіти в процесі професійної підготовки

Conditions of Andragogy Competence Development of Future Masters of Pedagogical Education in the Professional Training Process

У статті актуалізовано питання підготовки викладачів освіти дорослих. Визначено загальні вимоги до професіоналізму магістра педагогічної освіти як педагога-викладача та педагога-дослідника. Розглянуто особливості освіти дорослих в умовах формального навчання. Розкрито поняття «андрагогічна компетентність викладача» як здатність викладача ефективно виконувати професійну діяльність в галузі освіти дорослих. Встановлено умови формування андрагогічної компетентності викладача у процесі професійної підготовки в магістратурі. З'ясовано фактори підвищення активності дорослих під час навчання. Висвітлено сутність і принципи інтерактивного методу навчання та його вплив на освіту дорослих. Визначено науково-дослідні технології, що забезпечують навчально-методичну підготовку майбутніх магістрів-педагогів в умовах формального навчання. З'ясовано провідні інтерактивні форми організації навчання дорослих, зокрема мозковий штурм, ділові та рольові ігри, Case-study, майстер-клас, тренінг та ін. Визначено ролі, які має виконувати викладач дорослих залежно від мети заняття, та роз'яснено їх зміст.

Ключові слова: *освіта дорослих, умови, андрагогічна компетентність, інтерактивні форми навчання, магістр педагогічної освіти, викладач*

The article deals with the issue of training of adult education teachers. The general requirements for professionalism of a master of pedagogical education as a teacher-teacher and a teacher-researcher are defined. The features of adult education in terms of formal training are described. The concept of «andragogy teacher competence» as a teacher's ability to carry out professional activities in the field of adult education effectively is highlighted. Characteristic qualities that an adult teacher must have, in particular, understanding psychological and physiological characteristics of adults, having the skills to communicate with people of different social groups and the ability to show personal qualities (empathy, tolerance, compassion, etc.), knowledge of forms, methods and techniques of adult education, the ability and willingness to self-analyse and self-develop throughout life are defined.

The conditions of andragogy competence development of masters of pedagogical education during master's course training are determined and classified as direct, indirect and applied ones.

The factors for increasing activity of adults during training are clarified. The essence and principles of the interactive teaching method and its effect on adult education are explained. The scheme of interaction of educational process participants while using the interactive method is demonstrated.

The research technologies for educational and methodical training of future masters of pedagogical education in terms of formal learning, including interactive technologies related to the creation of communication environment, structural and logical technologies aimed at setting teaching tasks, design technologies aimed at creating critical and creative thinking, professional socialization technologies aimed at creating professional-oriented environment through the introduction of teaching activity within a higher education establishment, academic research technologies focused on the formation of creative problem vision are defined.

The leading interactive forms of adult education organization, including round tables, brainstorming, business and role-playing games, case-study methods, master classes, trainings and others are found out. The roles that an adult teacher must have as a tutor, a facilitator, a missionary informant, a moderator are determined and their meanings are explained.

Key words: *adult education, conditions, andragogy competence, interactive learning, master of pedagogical education, teacher.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Освіта дорослих, зокрема студентів магістратури, має стратегічне значення для розвитку держави в усіх її напрямках. Компетентний фахівець із певної галузі характеризується знаннями та вміннями впроваджувати передові технології, що забезпечує високий рівень якості вихідного продукту. Вміння навчатися протягом життя та самостійно актуалізувати (оновлювати) знання наразі виступає однією з головних вимог до спеціаліста. Відповідні положення висвітлені в багатьох джерелах, зокрема в Доповіді Міжнародної комісії з освіти для XXI століття «Освіта. Прихований скарб», відомої як Доповідь Жака Делора в рамках ЮНЕСКО у 1996 р. Завданням сучасної освіти виступає створення умов, які сприятимуть формуванню зазначених вище якостей майбутнього фахівця, та підготовка кадрів, здатних забезпечити ці умови.

На тлі означеної проблеми підготовка майбутніх магістрів педагогічного напрямку як потенційних викладачів вузів, технікумів та інших навчальних закладів для дорослих, має надзвичайне значення. Дослідження й аналіз стану підготовки магістрів-педагогів в Україні та власний педагогічний досвід виявив невідповідність набутих компетентностей магістрів відносно особистих очікувань та сучасних вимог суспільства до освіти дорослих. Причиною є відсутність системного навчання майбутнього викладача основам освіти дорослих як на законодавчому, так і на впроваджувавальному рівнях.

Аналіз досліджень і публікацій... Проблемам становлення неперервної освіти, розвитку системи освіти дорослих присвячені праці Т. Браже, А. Вербицького, С. Вершловського, С. Змейова, І. Зязюна, Ю. Кулюткіна, А. Маслоу, Н. Нічкало, Л. Лук'янової, Л. Сігаєвої, С. Сисоевої, В. Сластьоніна, М. Ноулза, В. Олійника, В. Онушкіна, В. Подобедова та ін. Дослідження у сфері професійної підготовки магістра педагогічної освіти описані С. Вітвицькою, М. Єлькіним, А. Панфіловою та ін. Проблемам у галузі формування андрагогічної компетентності майбутніх спеціалістів із освіти дорослих присвячені роботи Л. Вавілової, В. Буренко, І. Зель. Водночас проблема формування в майбутніх магістрів педагогічної освіти андрагогічної компетентності в процесі професійної підготовки ще не стала предметом окремого вивчення.

Формулювання цілей статті... Метою статті є визначення вимог до підготовки майбутнього викладача дорослих, дослідження поняття андрагогічної компетентності викладача та визначення умов і засобів формування андрагогічної компетентності майбутніх магістрів педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу... Генеральна конференція з освіти дорослих (Найробі, 1976 р.), Рада Європи (1993 р.) у документах підкреслюють важливість підготовки осіб, що працюють у галузі освіти дорослих та визначають основні вміння та особисті якості, якими має володіти викладач дорослих, зокрема: чуйність до вимог та очікувань дорослих; здатність оцінювати потенціал дорослих у просуванні вперед і аналізувати їх камені спотикання; володіти набором технічних прийомів, не тільки обираючи ті, що підходять найбільше, а й створюючи та покращуючи їх; уміння організовувати роботу в групах.

Загальні вимоги до підготовки магістра педагогічної освіти поділяють на два основні напрямки: 1) підготовка педагога-викладача, який володіє сучасними освітніми технологіями, вміннями визначати і обирати методи, форми та засоби навчання; забезпечувати творчу атмосферу в освітньому процесі; 2) педагога-дослідника, що працює в галузі педагогічної науки, здатного відстежувати й аналізувати сучасні наукові досягнення та впроваджувати їх у практику викладання.

Важливою умовою зазначеної підготовки є засвоєння майбутніми викладачами технологій, форм і методів, що відповідають принципам освіти дорослих. Адже дорослі учні, на відміну від школярів, свідомо обирають навчання, орієнтовані на швидке «включення» до професійної діяльності, є більш активними, мають власні внутрішні очікування, по-іншому сприймають матеріал, що зумовлено особливостями мислення дорослої людини (принцип навчання «від загального до конкретного» з роз'ясненням внутрішньої логіки побудови навчального матеріалу або виконання окремих операцій), не приймають на віру будь-яку інформацію, свідомо відбирають необхідні знання, аналізуючи і внутрішньо коригуючи їх на основі власного досвіду, ціннісних орієнтацій і мотивацій.

Упровадження знань із андрагогіки (наука про освіту дорослих) у систему підготовки майбутніх магістрів педагогічної освіти повинно мати цілеспрямований і довготривалий характер із введенням низки спеціальних курсів з історії розвитку андрагогіки, основ андрагогічної компетентності та ін., що сприятиме формуванню в майбутніх викладачів андрагогічної компетентності.

Нині поняття «андрагогічна компетентність» є маловивченим, про що свідчить обмежена кількість досліджень із цього питання. З погляду І. Зель [2, с.9], андрагогічна компетентність – це інтегративна якість особистості, яка проявляється у здатності створити оптимальні умови для навчання дорослих. Л. Вавілова [1, с.11] андрагогічну компетентність розглядає як систему знань,

умінь, досвіду, особистісних якостей людини. На наш погляд, андрагогічна компетентність – це здатність викладача ефективно виконувати професійну діяльність у галузі освіти дорослих та передбачає розуміння ним психологічних та фізіологічних особливостей дорослої людини; наявність навичок комунікації з людьми різних соціальних груп; здатність до прояву особистісних якостей (емпатія, толерантність, співчуття, активність та ін.); знання форм, методів і прийомів навчання дорослих; уміння організувати навчальний процес, спираючись на принципи освіти дорослих з урахуванням життєвого і професійного досвіду, комунікаційної здатності, запитів та очікувань від навчання; здатність і готовність до самоаналізу та саморозвитку протягом життя.

Загалом андрагогічна компетентність викладача передбачає зміну стандартних форм і методів роботи з дорослими учнями, спонукаючи до активності, пошуку спільних рішень, прояву свого потенціалу. Різні форми групової роботи сприяють навичкам спілкування та взаємодії з іншими людьми, розвивають ораторські здібності, вміння аналізувати отриману інформацію. Викладач у даному випадку виступає в ролі консультанта або ведучого, який лише спрямовує хід розвитку заняття. Важливо, що в процесі такого навчання відкриваються внутрішні інтереси і потреби всіх учасників заняття, а психологічно комфортна обстановка сприяє пошуку нових знань.

Додатковою умовою формування андрагогічної компетентності магістра є опосередкований вплив через форми й методи організації занять за принципами освіти дорослих. Організація навчання дорослих передбачає застосовування форм і методів, що дозволяють студентів ідентифікувати себе з навчальним матеріалом, долучатися до ситуації, що вивчається, спонукають до активних дій, змушують переживати стан успіху і, відповідно, мотивувати власну поведінку. Всім цим вимогам найбільшою мірою відповідають інтерактивні методи навчання.

Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, спрямована на взаємодію між усіма учасниками навчального процесу (рис. 1). Метою інтерактивного навчання є створення комфортних умов роботи студента [5, с.14], що досягаються за рахунок дотримання принципів інтерактивного заняття, зокрема, коли заняття – не лекція, а спільна робота; всі учасники рівні, незалежно від віку, соціального статусу, досвіду, місця роботи; кожен учасник має право на власну думку з будь-якого питання; критикуються лише ідея, а не особа, що її висловила; все сказане на занятті не є керівництвом до дії, а лише інформацією до роздумів.

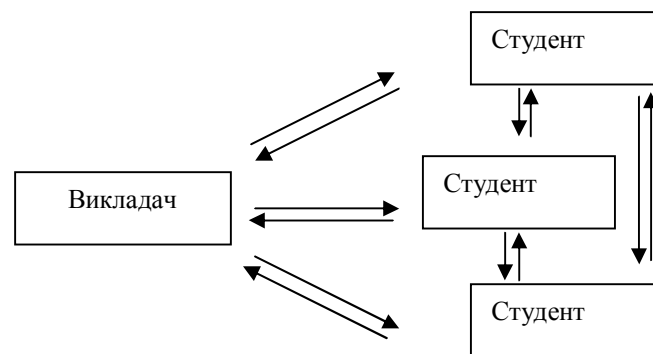

Рис. 1 Схема взаємодії учасників навчального процесу під час використання інтерактивного методу

Дослідження багатьох науковців, зокрема А. Панфілової, В. Нігеманна, В. Подобеда, підтверджують ефективність використання активних підходів до навчання дорослих, звертаючи увагу на фактори розвитку активності дорослих.

В. Нігеманн виділяє три фактори впливу на розвиток активності дорослих учнів, які, як зазначає науковець, здатні забезпечити успіх усієї освіти дорослих або її занепад: 1) компетентне усвідомлення викладачем стратегічної важливості освіти дорослих; 2) чітке й послідовне висвітлення важливих для дорослого учня навчальних задач; 3) характер стилю викладача, що керує навчальним процесом. Одним із найкращих стилів дослідник визначає кооперативний, у рамках якого основним завданням викладача є створення сприятливих умов, розвиток ініціативи дорослих, надання навчальній групі максимуму функцій, залежно від її можливостей, дотримання другорядної ролі в якості ведучого. У результаті, під час занять 20% ініціативи виявляє викладач, а 80% – група дорослих учнів. Як бачимо, при кооперативному стилі функції викладача ті самі, що й під час інтерактивного навчання, що підтверджує затребуваність інтерактивного методу в освіті дорослих.

Важливо зазначити, що ролі викладача можуть змінюватися залежно від виховних і навчальних задач. Сьогодні популярними ролями серед педагогів є тьютер, фасілітатор, місіонер, інформатор і модератор. Вибір однієї з професійних позицій (ролей) передбачає від викладача прояв відповідних професійних функцій і якостей, зокрема інформатор – це фахівець найвищої

кваліфікації у своєму предметі (галузі), добре володіє здатністю максимально повно передавати свої знання і досвід іншим; модератор організовує самостійну групову діяльність дорослих, є посередником, що встановлює відносини між професіоналами, займається організацією процесу навчання та майже не втручається у зміст; фасилітатор забезпечує психолого-педагогічний супровід у процесі індивідуальної самоосвіти і саморозвитку дорослого, допомагає учасникам долати бар'єри, що виникають у спільній роботі; тьютор – це куратор, наставник, який активно шукає найбільш ефективні методи і засоби навчання; місіонер сприяє зміні життєвих сенсів і цінностей дорослих, адже зміна людини як професіонала відбувається тоді, коли змінюється її розуміння життя.

Якість навчання майбутнього магістра-педагога у процесі професійної підготовки також залежить від вибору форм організації навчального процесу. Вірно підібрана до поставленої мети заняття та якісно реалізована форма навчання дозволить студентам краще засвоїти матеріал і отримати наочний досвід організації роботи з дорослою аудиторією. Провідними інтерактивними формами організації навчального процесу є круглий стіл (дискусія, дебати), мозковий штурм (мозкова атака), ділові та рольові ігри, Case-study (аналіз конкретних ситуацій, ситуаційний аналіз), майстер-клас, тренінг, інтерактивна екскурсія. Плануючи заняття, викладач може обирати найбільш ефективну форму навчання, залежно від теми, або комбінувати декілька методів.

Також навчально-методична підготовка майбутніх магістрів педагогічної освіти залежить від використання науково-дослідних технологій [4], зокрема діалогових технологій, які пов'язані зі створенням комунікативного середовища, розширенням простору співробітництва в ході постановки і вирішення науково-дослідних завдань; структурно-логічних технологій, спрямованих на організацію постановки дидактичних завдань, вибір способу їх вирішення, діагностики й оцінки отриманих результатів та орієнтованих на активізацію магістрів у майбутній професійній діяльності; проектних технологій, спрямованих на формування критичного і творчого мислення, вміння працювати з інформацією і реалізовувати власні проекти в межах магістерської роботи; технологій професійної соціалізації, спрямованої на створення професійно-орієнтованого середовища за рахунок ознайомлення з педагогічною діяльністю у вищому навчальному закладі зсередини (робота на кафедрах, допомога в підготовці та проведенні занять); технологій навчального дослідження, орієнтованих на формування творчого бачення проблеми та вирішення науково-дослідницьких завдань у рамках магістерської роботи.

Корегування та попередня перевірка сформованості андрагогічної компетентності в майбутніх магістрів-педагогів здійснюється в умовах виробничої (педагогічної) практики, що зазвичай проходить на базі вищого навчального закладу і дозволяє студенту магістратури проявити себе в ролі викладача дорослих. Практика проходить під наглядом викладача-куратора, який організовує дискусії з обговорення планів-конспектів, що були розроблені студентами, та після проведення заняття повторно ініціює (викликає) дискусію з метою аналізу результату.

Висновки... Професійна діяльність викладача характеризується роботою з дорослими людьми. Відповідно, однією з вимог до його фахової підготовки є формування андрагогічної компетентності. Андрагогічна компетентність нами визначається як здатність викладача ефективно виконувати професійну діяльність у галузі освіти дорослих. Забезпечити відповідну підготовку під час навчання в магістратурі можливо за умов: 1) прямого впливу через упровадження спеціальних курсів із основ андрагогіки та андрагогічної компетентності; 2) опосередкованого впливу через організацію навчальної діяльності майбутніх магістрів-педагогів із застосуванням форм і методів інтерактивного характеру та науково-дослідних технологій, налагодження міжпредметних зв'язків із дисциплінами: педагогіка вищої школи, вікова фізіологія, психологія людини, інформаційні технології в освіті; 3) входження до професійної діяльності викладача дорослих через виробничу (педагогічну) практику.

Зазначені умови повинні мати системний характер протягом всього періоду навчання студента в магістратурі, закладаючи основи андрагогічної компетентності майбутнього викладача.

Список використаних джерел і літератури / References:

1. Вавилова Л. Н. Формирование андрагогической компетентности методиста в процессе повышения квалификации: автореф. дис. на получение науч. степени кандидата пед. наук: 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Л. Н. Вавилова. – Кемерово, 2005. – 23 с. / Vavilova L. N. Formirovanie andragogicheskoy kompetentnosti metodista v processe povыsheniya kvalifikacii (Formation of Andragogic Competence of a Methodist in the Process of Skills Upgrade) / L. N. Vavilova, Kemerovo, 2005, 23 p. [in Russian].

2. Зель І. О. Формування андрагогічної компетентності у студентів гуманітарних факультетів класичних університетів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата пед. наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І. О. Зель. – Черкаси, 2009. – 22 с. / Zel I.O. Formuvannia andrahohichnoi kompetentnosti u

studentiv humanitarnykh fakultetiv klasychnykh universytetiv (Formation of Andragogic Competence of Students of Humanitarian Faculties of Classic Universities) / I. O. Zel, Cherkasy, 2009, 22 p. [in Ukrainian].

3. Кукуев А. И. Андрагогическая подготовка преподавательских кадров для системы образования взрослых / А. И. Кукуев // Интеграция методической (научно-методической) работы и системы повышения квалификации кадров: материалы IX Всероссийской научно-практической конференции Челябинского ин-т перепод. и пов. квал. работ. образ. – 2008. Ч.2 – С. 3 – 11. / Kukuev A. I. Andragogicheskaya podgotovka prepodavatel'skikh kadrov dlya sistemy obrazovaniya vzroslykh (Andragogic Preparation of Teaching Personnel for the System of Adults' Education) / A. I. Kukuev, Chelyabinsk, 2008, 3 – 11 pp. [in Russian].

4. Подобед В. И. Системные проблемы формирования образования взрослых: образовательные услуги, функции, технологии обучения / В. И. Подобед, М.Д. Махлин. – СПб. : ИОВ РАО, 2000. – 120 с. / Podobed V. I. Sistemny'e problemy' formirovaniya obrazovaniya vzrosly'x: obrazovatel'ny'e uslugi, funktsii, tekhnologii obucheniya (System Problems of Forming Adults' Education: Educational Services, Functions, Technologies of Teaching) / V. I. Podobed, Sankt-Peterburg, IOV RAO, 2000. 120 p. [in Russian].

5. Панфилова А.П. Инновационные педагогические технологии: активное обучение: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / А. П. Панфилова. – М. : Академия, 2009. – 192 с. / Panfilova A. P. Innovatsionny'e pedagogicheskie tekhnologii: aktivnoe obuchenie (Innovational Pedagogical Technologies: Active Teaching) / A. P. Panfilova, Moscow, Akademyiya, 2009, 192 p. [in Russian].

Дата надходження статті: «15» жовтня 2015 р.

Стаття прийнята до друку: «5» листопада 2015 р.

Рецензенти:

Осадчий В. – доктор педагогічних наук, професор

Сремеев В. – доктор технічних наук, професор

Балута Вікторія – асистент кафедри інформатики та кібернетики Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, e-mail: n2008vik@rambler.ru

Viktoriiia Baluta – teaching assistant of the department of computer science and cybernetics Melitopol State Pedagogical University named after Bohdan Khmelnytskyi, e-mail: n2008vik@rambler.ru

УДК 378.001 (045)

ГАННА БИГАР,

кандидат педагогічних наук, доцент

(Україна, Чернівці, Чернівецький національний університет імені Юрія Федоровича)

HANNA BYHAR,

candidate of pedagogics, assistant professor

(Ukraine, Chernivtsi, Chernivtsi Yurii Fedkovych National University)

Особливості формування уявлень молодших школярів про психічну та духовну складові здоров'я на уроках «Основи здоров'я»

The Peculiarities of Forming Ideas of Primary School Pupils about Mental and Spiritual Components of Health at the Lessons of «Fundamentals of Health»

В статті зацентровано увагу на специфіці формування у молодших школярів психічної та духовної складової освітньої галузі «Здоров'я та фізична культура». Уточнено поняття «психічне здоров'я», «духовне здоров'я» та місце даних компонентів у структурі єдиного навчального предмета «Основи здоров'я». Проаналізовано чинники та фактори, які впливають на психічний стан молодшого школяра; вимоги оновленого Державного стандарту щодо реалізації зазначених складових освітньої галузі в початковій ланці освіти. Визначено, що духовне здоров'я залежить від духовного світу особистості, його сприйняття складових духовної культури людства, освіти, науки, мистецтва, релігії, моралі, етики. Свідомість учня, її ментальність, життєва самоідентифікація, ставлення до сенсу життя, оцінка реалізації власних здібностей і можливостей в контексті власних ідеалів і світогляду – все це визначає стан духовного здоров'я молодшого школяра. В основі предмету «основи здоров'я» лежить особистісно орієнтований підхід до процесу навчання та виховання культури власного здоров'я, втому числі і його психічно духовної сфери.

Ключові слова: здоров'я, психічне здоров'я, духовне здоров'я, освітня галузь «Здоров'я та фізична культура», навчальний предмет «Основи здоров'я».